

Risto Pelkonen
19.8.1931–19.8.2025

Arkiatern, professor Risto Lauri Agathon Pelkonen, hedersledamot i Finska Läkaresällskapet, avled i Grankulla den 19 augusti 2025 i en ålder av 94 år. Med honom har en i vida kretsar högt respekterad läkare och humanist, kliniker, forskare, lärare, författare och tänkare gått ur tiden.

Risto Pelkonen föddes i Idensalmi den 19 augusti 1931, där hans far Erkki Pelkonen var läkare vid kommunalsjukhuset. Under några av Ristos uppväxtår bodde familjen på Kvinnokliniken i Helsingfors, där fadern, som hade specialiserat sig i obstetrik och gynekologi, verkade som överläkare. När Risto var nio år gammal stupade hans far i fortsättningskriget. Hans mor, sjuksköterskan Aune Pelkonen född Liuksiala, av släkten Meurman, blev ensam med fyra minderåriga barn.

Efter att ha tagit studenten vid Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu 1950 inledde Risto Pelkonen sina studier i medicin vid Helsingfors universitet. Medicine licentiatexamen avlade han 1958 och fem år senare disputerade han för medicine och kirurgie doktorsgraden med en avhandling om lipid- och lipoproteinmetabolismen vid kranskärlsjukdom. Han specialiserade sig i inre medicin och endokrinologi vid III medicinska kliniken vid Helsingfors universitetscentralsjukhus, där han sedermera verkade som avdelningsöverläkare från 1981 fram till sin pensionering 1994. Docent i inre medicin blev han 1967. År 1990 tilldelade republikens president honom professors namn och värdighet. Han innehade också specialistkompetens i försäkringsmedicin och verkade som överläkare vid Återförsäkringsbolaget Varma 1970–1996.

Risto Pelkonens vetenskapliga publikationsverksamhet spänner över ett brett register av endokrina sjukdomar, från hypofys- och bisköldkörtelsjukdomar till binjuresjukdomar och diabetes mellitus. Tillsammans med Bror-Axel Lamberg och Esko Nikkilä skrev och redigerade han den på sin tid mycket uppskattade läroboken Kliininen endokrinologia. Bland sina kolleger var Risto Pelkonen känd som en skicklig

diagnostiker, en färdighet som firade triumfer bland annat på klinikmötena på Mejlans sjukhus, där hans träffsäkra och välformulerade kommentarer alltid var konstruktiva och fälldes med glimten i ögat.

År 1995 förlänades Risto Pelkonen av president Martti Ahtisaari hedertiteln arkiater, den högsta utmärkelse som en finländsk läkare kan erhålla. Han blev därmed vårt lands tolfte arkiater och den sjätte under Finlands tid som självständig nation. Den mer än två tusen år gamla titeln har vandrat den långa vägen från Antiokia och Alexandria via Rom, Paris och Stockholm till Åbo och Helsingfors.

Som arkiater gav Risto Pelkonen sin hedertitel ett rikt innehåll, som byggde på hans egen livsfilosofi. Han uttryckte öppet och rakryggt sin syn på både positiva och negativa företeelser inom hälso- och sjukvården. Tesen att ett samhälles grad av civilisation kan mätas med hur väl man tar hand om sina svagaste medlemmar hade i Risto Pelkonen en stark förespråkare. Han uttryckte ofta djup oro över ökande nöd, otrygghet och ensamhet bland medborgarna. Alla människors lika värde och lika rätt till vård var en central fråga för vår arkiater, som i enlighet med läkarens etik bland annat engagerade sig i de papperslösas rätt också till annan vård än den allra mest akuta. Han hade inte mycket till övers för profit- och konkurrenstänkande inom hälso- och sjukvården, utan talade varmt för en jämlik rätt till offentlig vård och förespråkade en utbyggnad av primärvården och allmänläkarservicen.

Redan i början av sin över ett kvartssekel långa egid som arkiater lade Risto Pelkonen fram ett förslag om att återinföra avläggande av läkareden i samband med läkarexamen. Tanken var att unga läkare genom eden skulle knytas fastare till yrkeskåren och dess etiska normer. Sedan dess har en moderniserad läkared avlagts en gång per termin vid publika evenemang inom samtliga fem medicinska fakulteter i landet och arkiatern har oftast varit personligen närvarande.

Risto Pelkonen var en pennans man, som också hade talets gåva. Han var en

mästare i att uttrycka sig på sitt modersmål. I sina många tal och i sina artiklar framför allt i Finlands Läkartidning och tidskriften *Duodecim* tog han upp ett stort antal för läkare fundamentala och djupt angelägna frågor. Han påminde oss om mål och mening i läkararbetet och betonade värdet av en stark läkaridentitet som grund för en hög etisk standard och ett starkt engagemang för yrket. När han deltog i samhällsdebatten utgick han alltid från den enskilda människans – patientens – behov. Han påminde oss upprepade gånger om vårt grundläggande uppdrag att lindra den enskilda människans nöd och lidande. Han blev ett slags läkarkårens samvete.

Att all medicinsk vård och behandling ska bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet kämpade han kontinuerligt för. Akademisk frihet och högklassig klinisk forskning såg han som en förutsättning för god klinisk undervisning och därmed också för yrkeskunniga läkare. I mötet med den enskilda patienten betonade han starkt betydelsen av medmänsklighet och inlevelseförmåga. Tanken att inte enbart den medicinska läroplanen utan också skönlitteratur, ja bildning och kultur över huvud taget, ska vara byggstenar i läkarens professionella utveckling hade i honom en sann vän.

Risto Pelkonen påminde ofta forskare om hur angeläget det är att de populariserar sina rön och förmedlar sina forskningsresultat till allmänheten. Han såg riskerna med en djupnande klyfta mellan forskare och allmänhet och ville bevara och stärka medborgarnas förtroende för den medicinska vetenskapen.

Arkiatern engagerade sig i vår tids ödesfrågor. Han gav uttryck för stor oro inför klimatförändringen och den minskade biologiska mångfalden, för den rubbade balansen i naturen och dess skadliga inverkan på planetens och människornas hälsa. Ändå närde han hopp om en bättre värld och satte sin tilltro till det internationella forskarsamhället och särskilt till den unga generationen.

Kollegialitet var ett honnörsord för arkiatern. När Risto Pelkonen kort efter att ha tagit emot arkiatervärdigheten besökte Finska Läkaresällskapet betonade

han starkt betydelsen av kollegialitet, eller som han uttryckte det, kamratskap, inom läkarkåren. Både äldre och yngre kolleger har vittnat om Ristos goda föredöme när det gäller kollegialitet och framhållit att de har känt sig sedda, hörda och uppskattade av honom.

Risto Pelkonen blev hyllad med ett stort antal pris och utmärkelser. Han kallades till hedersmedlem av Finlands Endokrinologförening och Finska Läkarföreningen *Duodecim* 1991, Finlands Läkarförbund 1997, Förening för Invärtes Medicin i Finland 1998 och Finska Läkaresällskapet 2010. År 1982 erhöll han Jacob Poulsens pris för sin forskning kring diabetes, 1991 mottog han Konrad ReijoWaara-priset för sin läkargärning och samma år blev han belönad av Finska Kulturfonden för sina insatser inom vetenskapskommunikation. Sedan 1992 var han medlem av Finska Vetenskapsakademin. År 2021 tilldelades han Storkorset av Finlands Lejons orden av president Sauli Niinistö.

Redan under sin skoltid i Helsingfors träffade Risto sin blivande hustru Kristiina Taivainen, sedermera farmaceut, som hade flyttat från Viborg till Helsingfors. Paret gifte sig 1957 och fick tre barn samt barnbarn och barnbarnsbarn, till vilkas lekar Risto bidrog genom att tälja ett stort antal figurer av bark. Så småningom bildade barkfigurerna ett miniatyrsamhälle, byn Tuohela, som konstnären själv har beskrivit i två bokverk.

Ristos beläsenhet var enorm och han var en sann vän av de sköna konsterna. Ornitologi var ett av hans särintressen och man kunde möta honom i arla morgonstund, när han med sitt diagnostiska skarpsinne identifierade ovanliga fågelarter med samma träffsäkerhet som han ställde sjukdomsdiagnoser.

Arkiater Risto Pelkonen förunnades ett långt och rikt liv, som omfattade drygt 70 år i vetenskapens, medicinens, samhällets, kollegialitetens och etikens tjänst. Vi bevarar hans goda föredöme och professionella etos i tacksamt minne.

Tom Pettersson